

21. *L. Greenslade* prikazuje knjigu „Istraživanja o *Ispovijedima sv. Augustina*“, u kojoj autor Francuz *P. Courcelle* pokazuje, kako je Augustin prešao najprije na novoplatonizam, a onda na kršćanstvo.

22. *L. Greenslade* prikazuje engleski prijevod *J. O' Meare* Augustinova spisa „*Contra Academicos*“, u kojem se crta Augustinov odnos prema Platonu i Porfiriju.

23. *G. Forsey* hvali *E. Blakeneya*, koji je izdao, preveo i protumačio „*Epitome Laktancijevih Institucija*“.

24. *H. Lampe* hvali izdanje XII. sveska „*Svih djela biskupa Martina*“.

25. *W. Manson* prikazuje knjigu „*Kršćanstvo i klasična civilizacija*“ u kojoj *R. Stob* govori o utjecaju helenizma na kršćanstvo.

26. *A. Gomme* pohvalno govori o knjizi „*Ἀρχαία ἱστορία*, Tom. A. Ἀρχαία Ἀνατολή—Ἑλλάς, μέχρι τῶν Μηδικῶν“, koju je napisao poznati helenistički historik *J. Papastavru*.

27. Knjigu „*Τὸ ἐπίσιτο γεωργικὸ εἰσόδημα τῆς Δέσβου στὴν ἀρχαιότητα*“, u kojoj *P. Mantzouranis* istražuje agrikulturnu proizvodnju otoka Lezba, označuje prikazivač *A. Gomme* kao izvrsno djelo za socijalnu i ekonomsku historiju Helenā.

28. *R. Hutchinson* prikazuje „*Iskopine kod Gözlü Kule*“ (Tarsus) I. svezak, Helenističko i rimsko doba. Izd. *H. Goldman* (zgrade, stanovi, bedemi, groblja, novci, keramika, natpisi).

29. *R. Potter* prikazuje djelo „*Dialogus de Scaccario*“, koje je izdao, preveo i protumačio *Ch. Johnson*, a govori o organizaciji financija u sredovječnom kraljevstvu.

30. *R. Austin* popraćuje izbor latinskih pjesama „*Vox rivuli*“ od *Em. Castorine* prilično nepovoljno.

31. *T. Webster* u prikazu knjige *W. Kraikera* „*Zeuksisovi kentauri*“ (slika) pobija autorova izlaganja o toj izgubljenoj slici.

32. *R. Hopper* drži, da *J. Callaway* u radnji „*Sybaris*“ nije kritičan u upotrebi svojih izvora.

33. *J. Davison* prikazuje sadržaj doktorske disertacije *J. Irmschera* „*Srdžba bogova u Homera*“ i dodaje, da je sabrana građa vrijedna, a tako i tumačenje.

M. Stahuljak, Zagreb.

МИЛОШ Н. БУРИЋ, *Историја хеленске књижевности у времену политичке самосталности*. Београд, Научна књига, 1951, стр. 745.

Књига проф. М. Бурића нашла је по своме изласку из штампе рецензенте не само у земљи него и у иностранству. Случајем она у овом часопису није раније приказана.

Потреба за оваквим делом постоји у нашој науци већ дуго времена, и очекивана књига је најзад попунила један део оне празнине што је у универзитетској настави, за коју је Мусићева *Povjest grčke književnosti*, рађена понајвише по уџбенику браће Croiset и објављена крајем прошлог века, застарела и студентима недоступна, претстављала озбиљан проблем. Не само настави већ и свакоме који жели да се обавести о најважнијим цртама развоја и проблемима књижевности старих Хелена створен је у *Историји Хеленској књижевности* поуздан приручник. Притом тај приручник није писан суво и не набраја само податке. Он се лако чита и са задовољством се прати његово излагање. Штавише, понеке партије откривају нам и пишчеву есејистичку и уметничку страну, познату из неких његових чланака и, пре свега, из његових превода античких песника и прозаиста, које објављује из године у годину и тако, готово систематски, упознаје нашу читалачку публику с тековинама античке културе.

Овој пишевој уметничкој жици књига има да захвали у првом реду бројне преводе најупечатљивијих места из античких аутора. Само је мален број превода узетих од ранијих преводилаца. Тако у књизи налазимо одломке одличног превода сцене растанка Хектора и Андромахе од Лазе Костића. Како ти примери, штампани петитом, заузимају местимично и по неколико страница, они нам готово замењују посебну антологију из те књижевности с једне стране, а са друге, будући да их већином прати стилска и садржајна анализа, показују нам блискост педагошког поступка пишевог са поступком спроведеним у пуној мери у одличној, модерној *Littérature Latine* J. Bayet-a, која је од 1984, када је први пут објављена, дочекала неколико нових издања и заузела посебно место међу уџбеницима ове струке. Нажалост, и поред великог броја слика у тексту, *Историја Хеленске књижевности*, из техничких разлога, није се могла у погледу илустрација мерити с књигом француског стручњака.

Материјал је у књизи распоређен по књижевним врстама, по оној схеми које су се држали и антички испитивачи: епика, лирика, драма, историографија, философија, реторика. Будући да још увек нисмо у стању да свугде сагледамо покретачке силе хеленског књижевног развоја, заједничко или различито порекло књижевних врста и утицаје које су вршиле једне на друге, овај поступак, који је U. Wilamowitz одбацио у своме оригиналном прегледу (*Kult. d. Gegenwart* I, VIII), најбоље одговара у нашем случају.

О систематском претресању обимног рада не може овде бити говора. Поред најопштијега могу се дати само неке информације и примедбе.

У отсеку о епском песништву истиче се поглавље посвећено везама између Хомерове поезије и наше народне епике (стр. 52). Ово је подручје којим се аутор нарочито бави. Приказујући пишеву књигу, то истиче и Robert Browning (*University College, London*): „D-r Gjurić is an authority on Serbian epic poetry, on which he has published many studies since 1912. One therefore turns with particular interest to the pages in which he examines the features common to the Serbian epic and the Homeric poems“ (*The Classical Review, New Series, vol. III № 3, 4, 1953*). Међутим, треба правилно разумети на које и какве везе се ту мисли. Није реч о директним везама или чак позајмицама, већ само о елементима који су, као нпр; мотив о повратку мужа после дугог избивања обрађен у *Одисеји* (исп. чланак проф. Ђурића ЖА III 41), заједничка баштина свих индоевропских народа, а при њиховом проучавању мора се рачунати и са самониклим подударностима. У овом је отсеку прилично опширно изнесено и хомерско питање. Писац се залаже за јединство хомерских епова и стоји на становишту блиском Schadewalt-y (*Iliastudien*).

После лирског обрађено је драмско песништво, коме је писац одувек поклањао изузетну пажњу и посветио низ посебних студија. Нарочито испрпном обрадом одликују се поглавља о великим грчким трагичарима и о уређењу грчког позоришта. Ипак, разуме се да се у уџбенику и приручнику намењеном студентима факултета и ширем читалачком кругу нису могли увек ни дотаћи сви они интересантни проблеми којима обилује наука о античкој књижевности, сачуваној игром случаја и фрагментарно.

Тако проф. Ђурић у својим излагањима, понекад, дајући пуну анализу етичке стране дела, за коју показује нарочити интерес и склоност, није био у могућности да узме у претрес сва питања која, се намећу при изучавању и интерпретацији античких књижевних остварења.

Један пример. У Аисхиловим *Хикетидама* налазимо на правну распру која читаоца доводи у недоумицу, а проф. Ђурић, обзиром на ограничења која му је сврха дела налагала, није ју узео у обзир. Ипак је то једно од веома интересантних питања, будући да нас води у

далеку, митску прошлост. Реч је о следећем. Данаиде и њихов отац траже грађанство у Аргу на основу свога порекла од легендарне Ије. Краљ не признаје то право, али им нуди своју заштиту као *πρόξενος* (491) и сазива народну скупштину да би их примио за метеке. U. Wilamowitz (*Aischylos* 13) упозорио је, као и други пре њега, на то да све ово потпуно одговара одредбама атинског права, али, будући да по томе праву Данаиде зависе у потпуности од свога оца, очекивало би се да се сам Данај бори за грађанско право. Стога је потпуно извртнута ситуација када је отац као нека врста привеска уз Данаиде. И то би за њега био доказ да песник није савладао своју материју. На основу ових запажања је Ed. Meyer (*Forsch. zur alt. Gesch.* I 83, v. Wilamowitz l. c.) чак мислио да је у узору којим се Аисхил служио Данај у време доласка Данаида Пелазгу већ био мртав.

Међутим, морамо имати у виду да Данаиде делују на Пелазга као неке Амазонке (ст. 287), а Wilamowitz се позива и на Меланипиду (код Атхенаја XIV 651) који их исто тако претставља. Разјашњењу овог питања у Хикетидама, односно и самог мита о Данаидама, доприноси много и скорашња комбинација P. Kretschmer-a (*Anzeiger d. österr. Akad.*, 86, 1949), који, на основу најновијих епиграфских налаза у Киликији и неких хидро- и топонима, томе миту налази историску подлогу и тумачење (в. о томе реферат Ж. А I 158). Овде додајем само то да се Данај, како то показује стих 503, у Хикетидама појављује у одећи лађара, што такође говори у прилог Kretschmer-ова схватања.

Чини ми се да негрчко порекло и ранији боравак Дануна—Дана^а јаца у Малој Азији, а за ову су нам сачувана, како је довољно познато, античка сведочанства која говоре о повлашћеном положају жена, лепо објашњавају држање Дананда — Амазонки према синовима Аигиптовим и њихово самостално иступање при тражењу грађанског права. Треба додати да се та црта никако не коси са припадношћу Дануна Индоевропљанима, будући да је мишљење немачких стручњака, које за индоевропска племена претпоставља чисто патријархатско уређење, изгубило своју подлогу новим сазнањима о етнолингвистичкој припадности малоазиских народа у антици (нпр. Н. Pedersen, *Lykisch und Hittitisch*, 1945, и реферат E. Laroche-a у *Confer. d. l'Institut. d. Linguistique*, Париз, IX, 1949, 65 и даље).

Хикетиде намећу још једно питање. То је питање о броју чланова хора. Све говори за то да је, као и у другим раним трагедијама Аисхиловим број био знатно већи од 12 односно 15 чланова. Имамо и Полуков податак који нам то изричито наглашава (IV 110: τὸ δὲ παλαιὸν ὁ τραγικός χορὸς ἐπενήκοντα ἦσαν, ἄχρι τῶν Ἐδμενίδων Αἰσχύλου). Проф. Ђурић говори о овој Полуковој партији (стр. 264), али не упозорава на тај детаљ веома интересантан за историјат трагичког хора.

Насупрот трагедији, стара је комедија обрађена у једном нешто краћем поглављу. Ту видимо да се аутор разилази у мишљењу са браћом Croiset, чије судове углавном озбиљно узима у обзир (како је то чинио и А. Мусић), у погледу Аристофанова политичког става, за који, доста неочекивано, ови француски стручњаци сматрају да се не може окарактерисати као противан демократском систему управе. Проф. Ђурић тога гледишта и не спомиње. Оно се заснива на схватању које Аристофановој личности приписује само некакву духовну развираност лишену одређеног правца, те доводи у питање и постојање основних мисли о Аристофановим делима. Мада немамо поузданих и довољних вести о Аристофановом животу, тако да није допуштиво ни прихватити олако податак о песничкову учешћу у аристократским хетеријама, како то чини у новије време, нпр., Н. Дератани *Литературная Энциклопедия* I, Москва 1930, стуб. 237—240, преведено у Књизи *Aristophane comedie*, Загреб 1947), ипак, на основу дела у којима се може наћи одређена и недвосмислена интенција, оваква се слика Аристофана

не може узети за исходште испитивању сачуваног дела. Разуме се и ова карактеристика има у себи елементе који се могу прихватити. Међутим Н. van Daele је, полазећи од те концепције, начинио од комедиографа чак и добронамерног симпатизера и саветодавца атинске демократије, а од његових Птица озбиљан неки надрт пута којим би се дошло до пуне среће у тој демократији (предговор *Птицама* у *Aristophane* III 15, Париз 1950). Ту се он додирује и с неким старијим стручњацима који су у *Птицама* видели слику идеалне, нове Атине.

Али шта је доиста дао Аристофан у *Птицама*? За каквом су државом пошли у трагање Пистхетаир (овога се облика држе новија издања) и Еуелпид и какву су државу остварили у птичијој? Еуелпид жели да му најтежи посао буде да се одазове пријатељеву позиву на гозбу, а Пистхетаирове су жеље такве природе да се изостављају у школским издањима (ст. 128—142). Овде није место даљем излагању, али ни позитивна остварења у том птичјем царству нису налик на неко идеално стање (страначке размирице се настављају и слично).

Проф. Ђурић је, приближујући се Bursian-у, кога и помиње у белешци, дао лепу карактеристику ове комедије (стр. 368): „Цео комад је сатира на атинску шашаву помаму за прављењем пројеката, на лакомислено и лаковерно грађење ваздушних кула, на чежњарско ишчекивање земље дембелије“. Он је, с пуно права, упозорио и на то да је и ова комедија у непосредној вези с најактуелнијим збивањима, са походом на Сиракусу, и да се у том погледу много не одваја од осталих комедија ранијег Аристофановог периода.

Најзад, да се даље не задржавамо на појединостима, потребно је још посебно истакнути и оригиналан пишчев допринос изучавању подударности и веза између наше и хеленске књижевности, о којем је већ било говора. То се изучавање није ограничило само на вези између наших народних песама и хомерских епова, већ је систематски проведено код свих знатних писаца. Оно нам открива различите утицаје грчке књижевности на нашу. Писац је, поред многобројне стране литературе којом се служио и коју доноси у библиографским белешкама, унео у књигу и током дугих година сабиране библиографске податке о раду наших, југословенских, стручњака у области класичне филологије и тако нагомилао низ сведочанстава и података, који би одлично могли послужити као грађа за историски преглед тога рада у нашој земљи и открити путеве којима је наш народ упознаван с античком културом. И не само као грађа, јер много је појединости већ сам писац у краћим потезима обрадио.

Исто је тако од прворазредне користи за студенте античке и модерних књижевности што су бележени и утицаји који је хеленска књижевна производња вршила вековима на потоње књижевности европске.

Довољно је речено о значају овога рада. И њему се, као и сваком другом толиког обима, могу наћи понеке мање замјерке, и можда ће неко пожелети да је у њему изнесено још више уско стручних питања, а неко управо супротно. Али узме ли се у обзир вишестрана намена ове књиге, коју јасно обележава писац у Попратној речи, и њен културни задатак у нашој средини, не може се оспорити да је писац необично вешто решио тежак и сложен проблем који је пред њиме стајао у погледу концепције књиге.

У почетку је речено да је књига испунила један део празнине која се осећа у настави грчке књижевности на факултету, а то стога што ова књига претставља само први део обимнијег дела, које ће ускоро наћи своју допуну и завршетак у књизи о александриском и римском периоду хеленске књижевности. Тек када овај други део буде објављен, моћи ће се донети коначан суд о овом свакако крупном и значајном подухвату.

М. Флашар, Београд.